

مردم‌نگاری خانواده

تالیف

دکتر مرتضی منادی

www.ketab.ir

انتشارات آوازی نور

تهران - ۱۳۹۴

www.ketab.ir

سرشناسه	: منادی، مرتضی، ۱۳۳۵
عنوان و نام پدیدآور	: مردم‌نگاری خانواده/تالیف مرتضی منادی
مشخصات نشر	: تهران: آوای نور، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری	: ۱۹۲ص: جدول
شابک	: 978-600-309-121-4
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: خانواده‌ها -- ایران
رده بندی کنگره	: HQ4/666/م۸م۴ ۱۳۹۳
رده بندی دیویی	: ۸۵۰۹۵۵/۳۰۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۶۵۰۰۵۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مردم‌نگاری خانواده

تألیف: دکتر مرتضی منادی

صفحه آرا: منیرالسادات حسینی

چاپ اول ۱۳۹۴

تیراژ: ۵۰۰ جلد

چاپ و صحافی: تایماز

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۱۲۱-۴

● تهران: خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان وحید نظری - پلاک ۹۹

تلفن: ۶ - ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲ / همراه: ۰۹۱۲۲۰۰۴۵۵۷

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

قیمت ۱۲۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۵
فصل اول: روش جمع‌آوری اطلاعات.....	۲۱
مقدمه.....	۲۱
جوانان و خانواده.....	۲۵
روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....	۲۲
فصل دوم: چارچوب نظری.....	۳۵
الف: سرمایه‌ها.....	۳۶
ب: نظریه عادت واره.....	۴۰
نظریه جامعه شناختی تحلیل نهادی.....	۴۳
ج: نظریه عمل.....	۴۶
د: هویت.....	۴۸
م: قدرت.....	۵۰
فصل سوم: مردم‌نگاری خانواده.....	۵۳
مقدمه.....	۵۳
پرسش‌ها.....	۵۷
الف: تأثیر خانواده.....	۵۸
ب: شیوه‌های تربیتی.....	۶۲
یافته‌های پژوهشی.....	۶۴
۱- رابطه دموکراسی یا همکارانه یا مشارکت جویانه.....	۶۵
۲- رابطه بر پایه آزادی.....	۶۶

۶۷	۳- رابطه استبدادی
۶۷	استبداد مستقیم
۶۸	استبداد غیر مستقیم
۶۸	استبداد غیر مستقیم شرطی
۶۹	استبداد غیر مستقیم استدلال گرانه
۷۰	ج: شخصیت
۷۲	شخصیت مجری، بازیگر، خالق
۷۹	د: فرهنگ یا سبک زندگی
۸۲	م: قدرت زن یا مرد
۹۰	بحث و نتیجه گیری
۹۷	فصل چهارم: تاثیر فرهنگ زمانه بر شخصیت و هویت فرهنگی
۹۷	مقایسه سه نسل
۹۷	مقدمه
۱۰۰	پیش‌ها
۱۰۱	چارچوب نظری
۱۰۱	جامعه پذیری
۱۰۲	شخصیت
۱۰۴	ساختن اجتماعی خود
۱۰۶	هویت اجتماعی
۱۰۸	فرهنگ
۱۱۰	شخصیت، هویت و فرهنگ
۱۱۱	روش پژوهش
۱۱۳	یافته‌ها
۱۱۴	الف: زمانه پدربزرگ‌ها، مادربزرگ‌ها و والدین
۱۱۷	ب: زمانه فرزندان
۱۱۸	ج: تاثیر فرهنگ زمانه بر نسل‌ها

۱۱۹.....	د: همگرایی و واگرایی بین نسل ها
۱۲۰.....	وضعیت اقتصادی و سطح تحصیلات سه نسل
۱۲۱.....	شکل خانواده سه نسل
۱۲۴.....	مذهب سه نسل
۱۲۶.....	وضعیت روحی روانی و فرهنگی سه نسل
۱۲۷.....	اخلاقیات و شیوه زندگی سه نسل
۱۳۰.....	جایگاه زن و مرد در سه نسل
۱۳۱.....	جایگاه موسیقی نزد سه نسل
۱۳۱.....	موفقیت از منظر سه نسل
۱۳۲.....	فرد گرایی یا جمع گرایی نزد سه نسل
۱۳۶.....	نتیجه گیری
۱۳۷.....	چه باید کرد
۱۳۹.....	فصل پنجم: بررسی انسان شناسی تحول ازدواج در ایران
۱۳۹.....	مطالعه مردم نگارانه زوج هایی در تهران
۱۳۹.....	مقدمه
۱۴۲.....	پرسش ها
۱۴۲.....	چارچوب نظری
۱۴۲.....	جامعه شناسی عمل بوردیو
۱۴۵.....	نظریه جامعه شناختی تحلیل نهادی
۱۴۸.....	روش پژوهش
۱۴۹.....	یافته های پژوهش
۱۵۲.....	تداوم زندگی مشترک
۱۵۵.....	بحث و نتیجه گیری
۱۵۷.....	استحکام زندگی مشترک
۱۶۰.....	عوامل تضعیف زندگی مشترک
۱۶۴.....	ازدواج مدرن یا ازدواج سنتی

۱۶۶	نتیجه گیری نهایی
۱۶۹	تحول خانواده در عصر جهانی شدن
۱۷۲	آپیدمی طلاق
۱۷۷	چه باید کرد؟
۱۸۱	منابع فارسی
۱۸۹	منابع فرانسوی

www.ketab.ir

پیشگفتار

در سال ۱۳۷۱ در حالی که فوق لیسانس خود در رشته جامعه شناسی آموزش و پرورش در دانشگاه سوربن را به پایان رسانده و قرار بود که دکتری خود را با همان استاد در مهر ماه آغاز کنم، موضوع تز دکترایم بررسی روش تدریس معلمان در مدارس متفاوت غیر انتفاعی (طبقه نسبتاً مرفه مادی) و دولتی (طبقه محروم مادی) بود. در این سال قصد داشتم جهت جمع آوری اطلاعات یک سال ساکن ایران باشم. روش مورد بررسی، ابتدا مشاهده تعدادی کلاس مقطع راهنمایی دخترانه و پسرانه و سپس مصاحبه با تعدادی دانش آموز و معلم بود. به پیشنهاد انسانی فاضل و وارسته گفتگو با سه استاد در حوزه تعلیم و تربیت را برایم مهیا کرد که این نشست‌ها نخست، چندان مُشوق اینجانب برای اینگونه موضوعات و بخصوص این نوع روش‌ها نبودند و آن را بدیهی می‌دانستند. دوم، زمانی که از سویی، بحث مشاهده در کلاس‌ها مطرح شد، امکان شرکت یک مرد در کلاس‌های دخترانه را منتفی دانستند. از سوی دیگر، پرسش‌های مورد نظر را به یکی از مسئولین نهاد آموزش و پرورش نشان داده و ایشان با خیلی از پرسش‌ها مخالفت کردند و معتقد بودند که این نوع پرسش‌ها می‌تواند اطلاعاتی را در اختیار دشمنان نظام گذاشته و آنها از این اطلاعات سوء تعبیر یا سوء استفاده خواهند کرد. لذا خود را در مقابل مشکلات و موانع جدی دیدم و از طریق مکاتبه و تماس تلفنی با استادم مشورت داشتم که راه حل دیگری را برگزینم.

در همین ایام شرکت در مجلس جشنی که پس از اتمام مجلس رسمی، مجلسی در منزل خانواده عروس برگزار شد و اینجانب به آن مجلس دعوت شده و مشاهده مناظری من را به سمت مطالعه جوانان سوق داد. این مناظر شامل نخست، حمل کراوات توسط تعدادی از جوانان زیر ۳۰ سال، دوم، وجود کنسرت زنده موسیقی،

سوم، رقص تعدادی از جوانان و نکات دیگر، که بعد از حدود بیست و اندی سال از انقلاب گذشته بود، برای من تعجب برانگیز و تعمق برانگیز بود. بنابراین، اولین اقدام بررسی جوانان به شکل جدی در برنامه‌های مطالعاتیم قرار گرفت. در هر موقعیتی که جوانی را مشاهده می‌کردم یا ملاقات می‌کردم، گفتگویی را با آنها برقرار کرده و اطلاعاتی را بدست می‌آوردم. لذا خیلی سریع تصمیم گرفتم نخست، چارچوب این گفتگوها را سازمان داده، دوم، پرسش‌هایی دقیق را فراهم کرده و در نهایت، بعد از هر گفتگو پرونده‌ای را شامل کلیه اطلاعاتی که از این جوانان بدست آورده بودم، تهیه کردم تا بتوانم با تحلیل دقیق این اطلاعات واقعیت جامعه را در مورد جوانان بیشتر و بهتر فهم کنم.

بدین منظور، از سال ۱۳۷۱ الی ۱۳۷۳، با بیش از صد جوان دختر و پسر، در سنین بین ۱۶ الی ۲۵ سال به صورت مردم‌نگاری^۱ (منادی، ۱۳۸۶) برخورد کرده یعنی، در مکانهای مختلف اجتماعی و عمومی شامل: خیابان، پارک، تاکسی، اتوبوس، مجالس خانوادگی مانند: عروسی و عزای گفتگوهای دوستانه با جوانان بدون ضبط کردن، یا یادداشت برداشتن، داشتیم. بعد از هر برخورد کلیه گفتگوها یادداشت می‌شدند. به طوری که برای هر فرد یک پرونده مجزا تشکیل شد.

همچنین، در یک مقطع زمانی در سالهای ۱۳۷۶ الی ۱۳۷۸ با تعداد ۲۲ جوان ۱۷ الی ۲۳ ساله که به صورت هدفمند (جوانانی با ایده‌های متفاوت و از طبقات مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که به کمک دوستان و آشنایان یافتیم) انتخاب شدند، مصاحبه‌هایی به صورت ضبط کردن گفتگوها صورت گرفت. این مرحله، هم برای تایید اطلاعات جمع‌آوری شده مصاحبه‌های مردم‌نگاری قبلی و هم برای فهم فرهنگ تازه جوانان نسبت به قبلی‌ها انجام شد.

در همین ایام (۱۳۷۶ الی ۱۳۷۸) بیش از ده مورد کار مشاوره با جوانان نیز، داشته ایم.^۱ در هر مورد بین ۲ تا حداکثر ۸ جلسه مشاوره انجام شده و زمان هر جلسه، از یک تا مواردی ۳ ساعت بطول انجامیده است. در مجموع، نزدیک به صد ساعت زمان صرف شده است. در این مورد نیز برای هر جوان پرونده ای مجزا تشکیل شد تا به وضعیت روانی و هویتی او رسیدگی، مطالعه و بررسی بشود.

در سالهای ۱۳۸۳ الی ۱۳۸۴ مجدداً به مطالعه مردم نگاری روی آورده و این بار به دنبال شناخت تغییر افکار و رفتار جوانان بوده ایم. در این مرحله از افکار و نظرات دانشجویان خود در گذر از پژوهش‌های کلاسیشان نیز (جهت تایید یا تفاوت تشایح پژوهش خود) بهره برده ایم.

بعد از جمع آوری و تهیه تعداد زیادی پرونده و یک تحلیل سطحی و کلان از آنها (در هر مقطعی از جمع آوری اطلاعات، از جمله در اولین برداشت‌ها این تحلیل‌ها صورت می‌گرفت)، در این بین یک پرسش کلیدی ذهنم را مشغول کرد. چه منبعی و کدام منبع جوانان جامعه را نسبت به بقیه منابع بیشتر تحت تأثیر قرار داده که آنان افکار، اندیشه، عقاید، رفتار، ذائقه و سلیقه‌ای متفاوت از خواست فرهنگ جامعه و اکثریت والدین که افرادی مذهبی بودند و نهاد آموزش و پرورش که رسماً مبلغ دین و ارزش‌های انقلاب است، و حتی فرهنگ رسانه ملی و نهایتاً خواست مسئولین جامعه، دارا هستند؟ برای تعدادی از این جوانان امکان دیدن، گفتگو کردن با والدینشان پیش آمد. در مواقعی هم بر عکس، والدینی پس از آشنایی و برخورد مورد مطالعه قرار گرفتند و تلاش شد تا با یکی از فرزندان آنها نیز گفتگوهای صورت بگیرد.

از این رو، از همان اوائل، تصمیم گرفتیم تا به همان شیوه کیفی منابع موجود پیرامون جوانان را در بین سالهای ۱۳۷۱ الی ۱۳۷۲ و سپس از سالهای ۱۳۷۶ به بعد

۱ در ابتدا کمک به یک پسر جوان که در یک حالت به هم ریختگی روانی قرار داشت، باعث ارسال و آمدن چند دختر و پسر جوان دیگر در ابتدا جهت راهنمایی و مشاوره و سپس به حل مشکلات ارتباطی، روانی و فرهنگی آنان منجر شد.

مورد بررسی و مطالعه دقیق قرار بدهیم. تقریباً به طور همزمان منابع موجودی که جوانان در ارتباط و در گذر از آنها بودند را مورد مطالعه قرار دادیم.

الف، نهاد آموزش و پرورش: سه بخش کتب درسی، معلمین و مدیران، و فضای مدرسه ملاک مطالعه اینجانب واقع شدند. یک مرور سطحی در سطح تورق کتابهای درسی مقاطع مختلف جهت شناخت نسبی فرهنگی که در آنها مطرح است، انجام دادم. در این بخش طبیعتاً به کتابهایی غیر از ریاضی و فیزیک که ابعاد فرهنگی را بتوان در آنها مشاهده و بررسی کرد مانند، ادبیات، پیش، اجتماعی و غیره، انتخاب کردم. به کمک آشنایان و دوستان از چند مدرسه غیر انتفاعی و دولتی دیدن کردم تا شکل ساختمان، وضعیت کلاس‌ها، حیاط مدرسه، تبلیغات در و دیوار را از نزدیک ببینم. با چند مدیر از نزدیک گفتگو کردم. با چند معلم از مقاطع تحصیلی مختلف بحث و گفتگوهایی عمیق داشتم که تعدادی از این گفتگوها بعدها هم ادامه داشت. حتی در مدرسه‌ای کتابخانه اش را به دقت (عناوینش) بررسی کردم.

ب، رسانه رسمی: چندین برنامه مختلف سه کانال موجود آن زمان در ساعات مختلف (بیشتر از عصر تا آخر شب) را پیگیری و تحلیل کرده، تا محتوای فرهنگی (شخصیت‌ها، داستان‌ها، پیام‌ها و تصاویر) که ارائه می‌دهند، آشنا بشوم.

ج، رسانه غیر رسمی: در آن ایام در جامعه بیشتر ویدئو مطرح و رایج بود. از این رو، توانستم تعدادی ویدئو فیلم‌های مختلف و شوهای ضبط شده و غیره را مشاهده و تحلیل کنم.

د، نهاد خانواده: همزمان با بررسی منابع شده تلاش شد تا با تعدادی از خانواده‌ها از نزدیک برخورد داشته تا به تأثیر خانواده در جوانان برسیم. این بخش را در فصل اطلاعات جمع‌آوری شده، مفصلاً توضیح خواهیم داد.

البته اذعان دارم که هیچ یک از این بررسی‌ها کامل نبوده و نتایج بدست آمده ملاک اصلی وضعیت موجود هر منبعی نمی باشد. ولی به هر جهت بخشی از مطالب و فرهنگ عرضه شده منابع موجود در آن زمان را معرفی می‌کردند.

بررسی جوانان و خانواده آنها (نه همه خانواده‌های جوانان مورد بررسی) همچنان موضوع پژوهشگر بوده، به طوری که محصول کلیه پژوهش‌های مربوط به جوانان سالها بعد، پس از طی مقالات متعدد در مجلات علمی پژوهشی داخلی و خارجی و شرکت در کنفرانس‌های داخلی و خارجی، در قالب کتابی به نام «جوانان و نهادهای اجتماعی» نزد انتشارات جامعه‌شناسان (۱۳۹۲) منتشر شد. بررسی‌های مردم‌نگارانه در مورد خانواده نیز ادامه یافت و منجر به نگارش مقالاتی شد که یکی از آنها در کنفرانسی مطرح و دیگری به شکل خیلی خلاصه در مجله‌ای چاپ شد و بخش‌هایی را به شکل سخنرانی در نشست‌هایی مطرح کردیم. ولی مقاله اصلی به شکل کامل آن، بدون ارائه باقی ماند. خوشبختانه اینگونه روش‌ها و دیدگاه‌های مردم‌نگارانه با تعداد اندکی از افراد جامعه، در جامعه علمی ما آغاز شده است. از جمله، «مردم‌نگاری سفر» نعمت‌ا ... فاضلی (۱۳۹۰) و کتاب نظری پیرامون مردم‌نگاری «پشت دریاها شهری است» از همین نویسنده (۱۳۹۲) از این دست هستند. عباس کاظمی (۱۳۸۷) نیز از این نوع پژوهش‌ها را در پاساژهای تهران انجام داده است. ناصر فکوهی (۱۳۸۹، ب) هم پژوهش‌های زیادی با این روش انجام داده است. لذا پژوهشگر نیز اینگونه پژوهش‌های خود را در قالب کتاب حاضر برای علاقه‌مندان مطالعات خانواده یک جا جمع کرده و در نظر گرفته است، که امید است مورد استفاده علاقه‌مندان واقع بشود.

تهران، تابستان ۱۳۹۳

مرتضی منادی